

IRAN
HUMAN
RIGHTS

دهکده اعدام‌شدگان؛ اعدام‌های گسترده و سیستماتیک مرتبط با مواد مخدر در ایران

دی ۱۴۰۴

این گزارش تقدیم می‌شود به هزاران انسانی که به اتهام مرتبط با مواد مخدر در ایران اعدام شده‌اند؛
به آنهایی که با وجود خطر برای جان خود، شجاعانه روایت‌هایشان را بازگو کرده‌اند، اغلب در حالی که
خود در انتظار چوبه دار بوده‌اند؛
و به جنبش «سه‌شنبه‌های نه به اعدام».

© Iran Human Rights (IHRNGO) 2025
www.iranhr.net

 : @IHRights | : @iranhumanrights | : @humanrightssiran

فهرست مطالب

چکیده	۴
پیشینه تاریخی: قوانین مبارزه با مواد مخدر، اعدام‌ها و زمینه سیاسی	۵
نکات مهم در مورد اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر (۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵)	۷
چه کسانی اعدام می‌شوند؟	۹
روستای سرطرهان چاه‌خیره: ۷۰ اعدام و ۱۰۰ نفر در صف اعدام	۱۰
نقض روند دادرسی عادلانه	۱۴
پاسخ جمهوری اسلامی به انتقادات	۱۷
چارچوب حقوقی	۱۷
همکاری ایران با دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد	۲۰
توصیه‌ها	۲۲
پانوشتها	۲۳

چکیده

با نزدیک شدن به پایان سال ۲۰۲۵، حکومت ایران این سال را با شماری از اعدام‌ها به پایان می‌برد که از اواخر دهه ۶۰ تاکنون بی‌سابقه بوده است. اگرچه آمار نهایی اعدام‌ها در سال ۲۰۲۵ هنوز در حال راستی‌آزمایی است، اما همین آمار قطعی شده کنونی نشان می‌دهد که در سال جاری میلادی اتهام افزون بر ۷۰۰ مورد از ۱۵۰۰ فرد اعدام‌شده، جرایم مرتبط با مواد مخدر بوده است. افرادی که اعدام شده‌اند، عمدتاً از به‌حاشیه‌رانده‌شده‌ترین اقشار جامعه ایران بودند: از جمله افراد کم‌بضاعت، اقلیت‌های اَتنیکی، اتباع خارجی و کسانی که دسترسی مؤثر به دفاع حقوقی نداشتند.

محمود امیری‌مقدم، مدیر سازمان حقوق بشر ایران، به‌مناسبت انتشار این گزارش گفت: «افرادی که به‌دلیل جرایم مواد مخدر به اعدام محکوم می‌شوند، بی‌صداترین و بی‌دفاع‌ترین قربانیان ماشین کشتار جمهوری اسلامی محسوب می‌شوند. این اعدام‌ها بخشی از یک «جنگ علیه مواد مخدر» نیستند؛ بلکه یکی از بخش‌های اصلی جنگ جمهوری اسلامی علیه مردم ایران‌اند. حکومت با اجرای اعدام‌ها در چنین ابعادی، در پی ایجاد رعب و وحشت و تمدید حیات رژیمی است که مشروعیت خود را از دست داده است. جامعه بین‌الملل باید فوراً برای توقف این اعدام‌ها اقدام کند و دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد وظیفه دارد اطمینان یابد که همکاری با ایران به تسهیل یا مشروعیت بخشی این کشتارها، که تحت پوشش کنترل مواد مخدر صورت می‌گیرد، منجر نمی‌شود.» او افزود: «اعدام‌های گسترده و سیستماتیک افراد به‌دلیل جرایم مواد مخدر، که بدون رعایت دادرسی عادلانه و با هدف ایجاد رعب و وحشت در جامعه انجام می‌شوند، باید از سوی سازمان ملل متحد به‌عنوان جنایت علیه بشریت مورد بررسی قرار گیرند.»

براساس داده‌های گردآوری شده توسط سازمان حقوق بشر ایران، مقام‌های جمهوری اسلامی دست‌کم ۵۳۵۶ نفر را به اتهام جرایم مرتبط با مواد مخدر از ژانویه ۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵ اعدام کرده‌اند. در میان اعدام‌شدگان، ۱۲۱ زن و دست‌کم هفت نفر وجود داشته‌اند که در زمان ارتکاب ادعایی جرم، زیر ۱۸ سال سن داشته‌اند.

با وجود اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۲۰۱۷ میلادی (۱۳۹۶ شمسی) که تحت فشارهای بین‌المللی تصویب و به‌عنوان اقدامی اصلاحی برای کاهش اعدام‌ها ارائه شد، این رویه در مقیاسی گسترده ادامه یافته است. از ژانویه ۲۰۱۸ تاکنون دست‌کم ۲۱۳۲ نفر با اتهام‌های مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند. همین امر نشان می‌دهد که اصلاحیه مذکور نتوانسته است کاهش پایدار و مؤثری در استفاده از مجازات اعدام برای این جرایم ایجاد کند.

این گزارش همچنین فقدان شدید شفافیت در زمینه اعدام‌ها در ایران را مستند می‌کند. طی ۱۵ سال گذشته، مقام‌های جمهوری اسلامی ایران به‌طور رسمی تنها ۱۰ تا ۳۰ درصد از کل اعدام‌ها را اعلام کرده‌اند. وضعیت اعدام‌های مربوط به پرونده‌های مرتبط با مواد مخدر حتی مخفیانه‌تر و غیرشفاف‌تر است: از سال ۲۰۱۸، مقام‌های مسئول حکومتی تنها ۲.۴ درصد از اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر ثبت‌شده توسط سازمان حقوق بشر ایران را رسماً اعلام کرده‌اند، در حالی که این رقم برای اعدام‌ها با اتهام‌های دیگر ۲۳.۴۴ درصد بوده است. بنابراین، اکثریت قاطع موارد مستندشده در این گزارش براساس اعدام‌هایی است که سازمان حقوق بشر ایران آن‌ها را به‌طور مستقل و از طریق دو منبع جداگانه راستی‌آزمایی کرده است.

اعدام‌ها به‌دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر در هر ۳۱ استان ایران رخ داده‌اند. نکته قابل توجه آن است که کمتر از نیمی از کل اعدام‌های ثبت‌شده مرتبط با مواد مخدر در استان‌های مرزی صورت گرفته‌اند؛ و این موضوع روایت‌های رسمی را که اعدام‌ها را عمدتاً به‌عنوان واکنشی به قاچاق بین‌المللی و فرامرزی ترسیم می‌کنند، به چالش می‌کشد.

یکی از تکان‌دهنده‌ترین یافته‌های این گزارش به روستای سرطهران چاه‌خیره در استان لرستان مربوط می‌شود. این روستا با جمعیتی کمتر از ۴۰۰ نفر، بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۵ شاهد اعدام حدود ۷۰ نفر از ساکنان خود به‌دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر بوده است، در حالی که حدود ۱۰۰ نفر دیگر، از جمله سه زن، در حال حاضر در صف اعدام قرار دارند. سازمان حقوق بشر ایران از طریق مکان‌یابی جغرافیایی و راستی‌آزمایی مستقل تأیید کرده است ده‌ها نفر از افرادی که در یک قبرستان محلی دفن شده‌اند، به اتهام جرایم مواد مخدر اعدام شده‌اند. بر روی چندین سنگ‌قبر، نام‌های خانوادگی یکسان دیده می‌شود و این الگویی را نشان می‌دهد که در آن، اعضای متعدد یک خانواده یا جامعه، در گذر زمان اعدام شده‌اند.

فراتر از آمار، این گزارش نقض‌های نظام‌مند دادرسی عادلانه در پرونده‌های مواد مخدر را مستند می‌کند: از جمله اعترافات اخذشده تحت شکنجه، محرومیت از دسترسی به وکیل، محاکمه‌هایی که تنها چند دقیقه در دادگاه‌های انقلاب به طول انجامیده‌اند، و اجرای

احکام اعدام با وجود رسیدگی نشده ماندن اعتراض‌ها و چالش‌های حقوقی. این گزارش همچنین بر تأثیر نامتناسب این اعدام‌ها بر اقلیت‌های قومی، به‌ویژه بلوچ‌ها، تأکید می‌کند. بلوچ‌ها از سال ۲۰۲۱ تاکنون ۲۶ درصد از کل اعدام‌های ثبت‌شده مرتبط با مواد مخدر را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که تنها ۲ تا ۵ درصد جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند. همچنین، دست‌کم ۱۱۱ تبعه افغان در همین دوره اعدام شده‌اند.

این گزارش در پایان سالی منتشر شده است که با تشدید سرکوب همراه بوده و نشان می‌دهد که اعدام به‌دلیل جرایم مواد مخدر چگونه به یکی از موارد سوءاستفاده جمهوری اسلامی از مجازات مرگ تبدیل شده است؛ رویه‌ای که عمدتاً در سکوت انجام می‌شود و بار اصلی آن بر دوش کسانی است که کمترین قدرت را برای دفاع از خود دارند.

پیشینه تاریخی: قوانین مبارزه با مواد مخدر، اعدام‌ها و زمینه سیاسی

قانون‌گذاری و جرم‌انگاری مواد مخدر در ایران از نظر تاریخی هم‌راستا با تحولات بین‌المللی بوده، اما در سطح قانون و اجرا همواره رویکردی به‌مراتب کیفی‌تر و خشن‌تر داشته است. مجازات اعدام برای جرایم مرتبط با مواد مخدر نخستین‌بار در سال ۱۳۳۸ و از طریق اصلاح قانون منع کشت خشخاش و مصرف تریاک مصوب ۱۳۳۸ وارد نظام حقوقی ایران شد.^۱ منابع تاریخی موجود از اواخر دوره پهلوی نشان می‌دهد که اعدام به‌دلیل جرایم مواد مخدر در آن دوران نیز اعمال می‌شده است، به‌ویژه در اوایل دهه ۱۳۵۰. برای نمونه، براساس گزارش سازمان عفو بین‌الملل درباره «ایران» در سال ۱۹۷۶، دولت ایران در سال ۱۹۷۴ اعلام کرده بود که «۲۳۹ قاچاقچی یا فروشنده مواد مخدر در دو سال و نیم گذشته اعدام شده‌اند».^۲ همچنین در برخی منابع دست‌دوم که به گزارش‌های اطلاعاتی استناد کرده‌اند، آمده است که بین سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۱ بیش از ۹۰ قاچاقچی مواد مخدر اعدام شده‌اند.^۳ با این حال، هیچ آمار جامع و مستقلی برای دوره ۱۹۵۹ تا ۱۹۷۹ وجود ندارد و این ارقام باید برآوردهای مبتنی بر ادعاهای رسمی تلقی شوند.

پس از انقلاب ۱۳۵۷، جمهوری اسلامی رویکردی به‌مراتب سخت‌گیرانه‌تر و گسترده‌تر در جرم‌انگاری در پیش گرفت و مجازات اعدام را در چارچوب نظام نوپای «عدالت انقلابی» خود نهادینه کرد. قانون تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر و اقدامات تأمینی و درمانی مصوب سال ۱۳۵۹، سهمیه‌بندی را لغو و کشت خشخاش را ممنوع کرد و مجموعه وسیعی از مجازات‌های کیفری و مصادره اموال را به اجرا گذاشت.^۴ مواد ۲، ۶، ۷، ۱۱ و ۱۳ این قانون، مجازات اعدام را برای دامنه گسترده‌ای از جرایم مرتبط با مواد مخدر پیش‌بینی کرده بود، از جمله نگهداری یا حمل، کشت، تولید، فروش، اقدام به فروش و فراهم کردن مکان برای مصرف مواد مخدر. این دوره آغازین پس از انقلاب با تلاش‌های گسترده حکومت برای تثبیت سریع قدرت در شرایط وجود نارضایتی‌های داخلی و آغاز جنگ ایران و عراق هم‌زمان بود. گزارش‌های همان زمان سازمان عفو بین‌الملل نشان می‌دهد که اعدام به‌دلیل جرایم مواد مخدر از همان ابتدا در مقیاسی گسترده اجرا می‌شده است. عفو بین‌الملل گزارش کرده است که در سال ۱۹۸۰ میلادی (۱۳۵۹ شمسی) «چند صد نفر» از محکومان جرایم مواد مخدر اعدام شده‌اند و تا سپتامبر ۱۹۸۱ بیش از ۲۰۰ نفر دیگر نیز اعدام شده بودند.^۵ این سازمان همچنین گزارش داده است که بین سپتامبر تا دسامبر ۱۹۸۳ بیش از ۲۰۰ نفر به اتهام قاچاق مواد مخدر اعدام شده‌اند.^۶ این اعدام‌ها هم‌زمان با اعدام‌های گسترده زندانیان سیاسی صورت گرفتند. به‌دلیل نبود شفافیت و اتکای صرف به اعلامیه‌های رسمی رسانه‌های حکومتی، آمار دقیق سالانه در دسترس نیست.

پایان جنگ ایران و عراق در سال ۱۳۶۷ و متعاقب آن، اعدام‌های گسترده زندانیان سیاسی در تابستان همان سال، نقطه عطف تعیین‌کننده دیگری بود. در چنین فضایی، مقام‌های حکومتی با تصویب قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۶۷، استفاده از مجازات اعدام برای جرایم مواد مخدر را بیش از پیش نهادینه کردند و گسترش دادند. این قانون ستاد مبارزه با مواد مخدر را ایجاد کرد، دامنه جرم‌انگاری را توسعه داد و مجازات اعدام را برای قاچاق، نگهداری و توزیع مواد مخدر فراتر از میزان‌های مشخص تثبیت کرد. همچنین، جرایم مربوط به هر نوع ماده مخدر را به‌صورت جزئی‌تر تفکیک کرد و در صورت مصداق «افساد فی‌الارض» بودن جرم براساس ماده ۹، اجرای اعدام در محل سکونت متهم و به‌صورت علنی را مجاز دانست.^۷

سال‌های بلافاصله پس از تصویب قانون ۱۳۶۷ شاهد جهشی چشمگیر در شمار اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر بود. براساس گزارش

سازمان عفو بین‌الملل، بین ژانویه ۱۹۸۹ (دی ۱۳۶۷) تا ژوئیه ۱۹۹۰ (تیر ۱۳۶۹) بیش از ۱۱۰۰ نفر به اتهام قاچاق مواد مخدر اعدام شدند که در برخی موارد با اتهام‌های دیگر نیز همراه بوده است.^۸ بسیاری از این اعدام‌ها به صورت علنی انجام می‌شد و قربانیان از جرثقیل در میدانی عمومی یا از چوبه‌دار نصب‌شده بر پشت کامیون‌ها آویخته می‌شدند و کامیون با پیکرهای آویزان در سطح شهر حرکت داده می‌شد.^۹ عفو بین‌الملل در سال ۱۹۹۰ از مجموع ۷۳۷ اعدام ثبت‌شده، ۴۴۱ مورد اعدام به دلیل جرایم مواد مخدر را مستند و تأکید کرد که این ارقام حداقلی‌اند و آمار واقعی احتمالاً بالاتر است.^{۱۰} برای سال ۱۹۹۱، دست‌کم ۷۷۵ اعدام ثبت شده است و گزارش‌های رسانه‌های داخلی ایران حاکی از آن بود که اکثریت این اعدام‌ها به جرایم قاچاق مواد مخدر مربوط می‌شده، هرچند تفکیک آماری دقیقی ارائه نشده است.^{۱۱} این دوره نشان می‌دهد که چگونه به تدریج اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر جایگزین اعدام‌های سیاسی به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی سرکوب حکومتی در دوره پس از جنگ شدند.

اصلاحیه‌های بعدی در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹ تصویب شدند که مجازات‌ها را بازهم شدیدتر کردند. اصلاحیه سال ۱۳۸۹ که در پی اعتراض‌های جنبش سبز در سال ۱۳۸۸ به تصویب رسید، حتی برای نگهداری تنها ۳۰ گرم هروئین مجازات اعدام در نظر گرفت و فهرست مواد مشمول قانون را گسترش داد. در مجموع، قانون مبارزه با مواد مخدر همراه با اصلاحیه‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹، برای ۱۷ عنوان مجرمانه مرتبط با مواد مخدر مجازات اعدام مقرر کرده بود؛ از جمله: محکومیت چهارم برای برخی جرایم مشخص؛ کشت خشخاش، کوکا یا بذر شاهدانه با قصد تولید مواد مخدر؛ قاچاق بیش از ۵ کیلوگرم تریاک یا شاهدانه به داخل ایران؛ خرید، نگهداری، حمل یا مخفی کردن بیش از ۵ کیلوگرم تریاک یا مشتقات آن (قابل مجازات در صورت سومین محکومیت)؛ قاچاق، خرید و فروش، تولید، توزیع یا واردات بیش از ۳۰ گرم هروئین، مرفین، کوکائین یا مشتقات آن‌ها.

اصلاحیه سال ۱۳۹۶ که تحت فشار قابل توجه بین‌المللی و در چارچوب همکاری با دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد تصویب شد، ابتدا به کاهش موقتی شمار اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر انجامید. با این حال، از سال ۱۴۰۰ شمسی (۲۰۲۱ میلادی) این روند در عمل معکوس شده است؛ به‌گونه‌ای که میانگین سالانه اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر از میانگین ۲۶ مورد طی سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰، به دست‌کم ۵۰۳ مورد در سال ۲۰۲۴ و دست‌کم ۶۹۷ مورد بین ژانویه تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵ افزایش یافته است.

نکات مهم در مورد اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر (۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵)

براساس داده‌های سازمان حقوق بشر ایران، در فاصله ژانویه ۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵، مقام‌های حکومتی دست کم ۵۳۵۶ نفر را به اتهام جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام کرده‌اند. در میان این افراد، ۱۲۱ زن و هفت کودک-مجرم وجود داشته‌اند. اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر بیش از ۵۲ درصد از کل اعدام‌های انجام‌شده در این بازه زمانی را تشکیل می‌دهد.

پس از اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۹۶ که هدف آن کاهش استفاده از مجازات اعدام برای جرایم مواد مخدر اعلام شده بود، دست کم ۲۱۳۲ نفر از ژانویه ۲۰۱۸ تاکنون به دلیل این جرایم اعدام شده‌اند.

به دلیل فقدان شفافیت در نظام قضایی ایران، بیشتر اعدام‌ها به‌طور رسمی از سوی مقام‌ها اعلام نمی‌شوند. طی ۱۵ سال گذشته، مقام‌های حکومتی به‌طور متوسط تنها ۱۰ تا ۳۰ درصد از کل اعدام‌ها را اعلام کرده‌اند. بر همین اساس، اکثریت اعدام‌های گنجانده‌شده در این گزارش مبتنی بر پرونده‌هایی است که سازمان حقوق بشر ایران آن‌ها را به‌طور مستقل و از طریق دو منبع جداگانه راستی‌آزمایی کرده است. سطح شفافیت در مورد اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر حتی پایین‌تر است. از سال ۲۰۱۸ تاکنون، مقام‌ها تنها ۲.۴ درصد از کل اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر ثبت‌شده را به‌طور رسمی اعلام کرده‌اند.

اعدام به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر در هر ۳۱ استان ایران انجام شده است. بیشترین شمار این اعدام‌ها در استان‌های تهران/البرز، به‌ویژه در زندان قزل‌حصار، و همچنین در زندان‌های واقع در استان‌های خراسان رضوی، اصفهان، فارس، سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی، آذربایجان غربی و کرمان ثبت شده است. کمتر از نیمی از کل اعدام‌های ثبت‌شده مرتبط با مواد مخدر در استان‌های مرزی رخ داده‌اند.

● دست کم ۵۳۵۶ نفر بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵ به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند

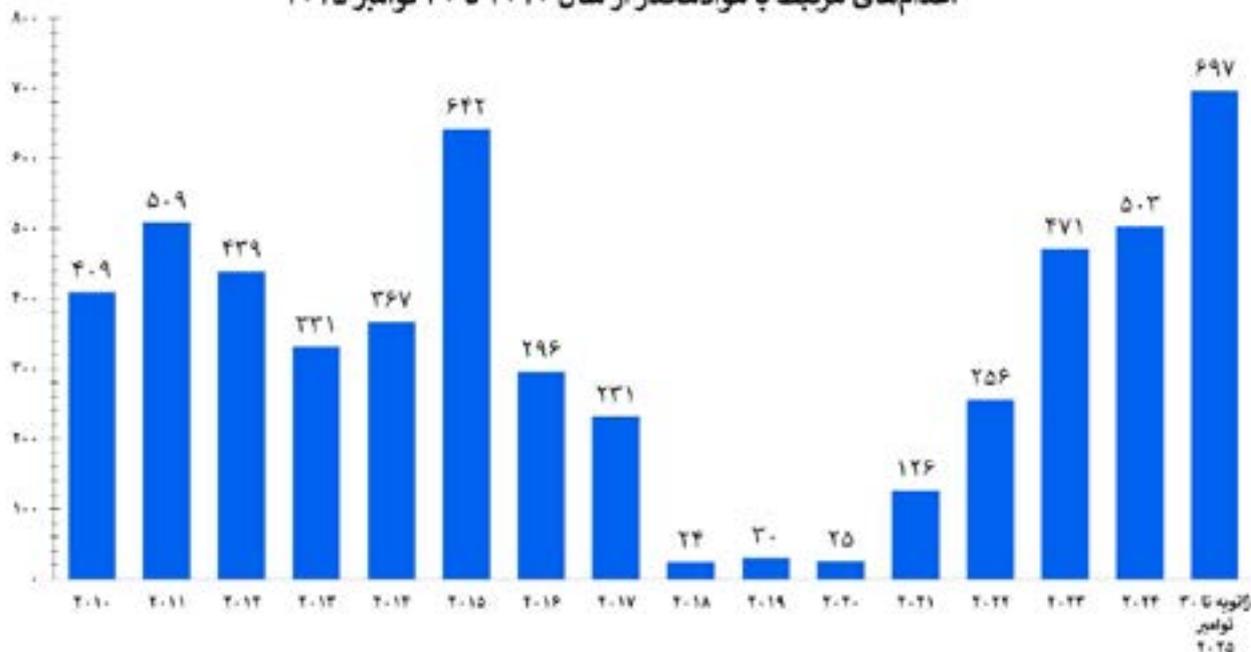
● دست کم ۲۱۳۲ نفر از زمان اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۹۶ تاکنون به دلیل این جرایم اعدام شده‌اند

● تنها ۲.۴ درصد از اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر ثبت‌شده توسط سازمان حقوق بشر ایران پس از اصلاحیه ۱۳۹۶، از سوی منابع رسمی اعلام شده‌اند؛ در حالی که این رقم برای کل اعدام‌ها ۲۳.۴۴ درصد بوده است

● دست کم هفت کودک-مجرم از سال ۲۰۱۰ تاکنون به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند؛ از میان آن‌ها سه نفر تبعه افغانستان، یک نفر تبعه پاکستان و سه نفر از اقلیت بلوچ بوده‌اند

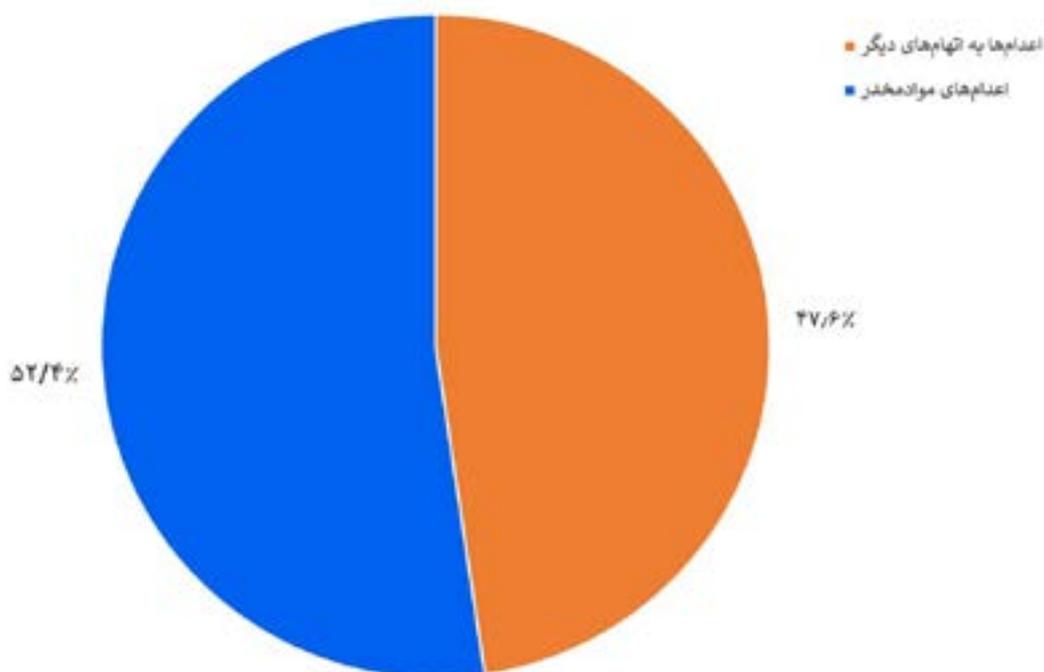
● دست کم ۱۲۱ زن از سال ۲۰۱۰ تاکنون به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند

اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر از سال ۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵

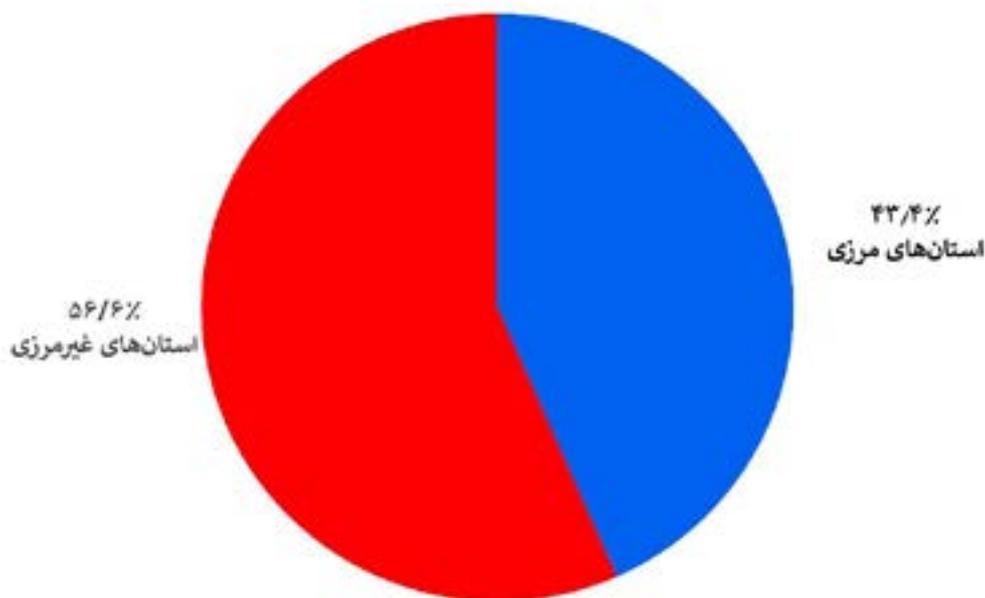
نمودار ۱: اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر ثبت‌شده توسط سازمان حقوق بشر ایران بین اول ژانویه ۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵

اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر در مقایسه با اعدام‌ها به اتهام‌های دیگر (۲۰۱۰ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵)

نمودار ۲: اعدام‌ها به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر از سال ۲۰۱۰ تاکنون بیش از نیمی از کل اعدام‌ها را به خود اختصاص داده‌اند

توزیع جغرافیایی اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر (سال ۲۰۱۶ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵)

نمودار ۳: اکثریت اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵ در استان‌های غیرمرزی انجام شده‌اند

چه کسانی اعدام می‌شوند؟

در ایران، مجازات اعدام به‌شکلی نامتناسب بر افرادی تحمیل می‌شود که کمترین توان را برای دفاع از خود دارند؛ به‌ویژه کسانی که در فقر زندگی می‌کنند، با تبعیض مواجه‌اند یا به حاشیه جامعه رانده شده‌اند. این وضعیت به‌طور خاص در پرونده‌های مواد مخدر مشهود است؛ جایی که بسیاری از محکومان نه قاچاقچیان عمده، بلکه خرده‌فروشان یا حمل‌کنندگان مقادیر جزئی مواد مخدرند و اقلیت‌های اتنیکی به تعداد نامتناسبی در میان آنان به چشم می‌خورند. دسترسی محدود به وکالت مؤثر، نقض گسترده حقوق دادرسی عادلانه و روندهایی که شتاب‌زده و غیرشفاف پیش می‌روند، باعث شده است که اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی موجود را تشدید کنند.

در اسفندماه ۱۳۹۴ (فوریه ۲۰۱۶) معاون رئیس جمهوری اسلامی ایران در امور زنان و خانواده در یک مصاحبه رسمی اعلام کرد: «در استان سیستان و بلوچستان روستایی داریم که تک‌تک مردان آن اعدام شده‌اند»؛ اظهارنظری که به اعدام‌ها در پرونده‌های مواد مخدر اشاره داشت.^{۱۲}

سازمان حقوق بشر ایران تأثیر نامتناسب اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر بر اقلیت بلوچ را مستند کرده است. از سال ۲۰۲۱ تاکنون، دست‌کم ۴۸۸ نفر از بلوچ‌ها به‌دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند که معادل ۲۴ درصد از کل اعدام‌های مواد مخدر در این بازه زمانی است؛ این درحالی است که بلوچ‌ها تنها ۲ تا ۵ درصد جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند. به‌طور مشابه، سازمان حقوق بشر ایران اعدام دست‌کم ۱۱۱ تبعه افغان را از زمان بازگشت طالبان به قدرت در سال ۲۰۲۱ ثبت کرده است، که ۵.۴ درصد از کل اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر در این دوره را شامل می‌شود.

پرونده‌های موجود نشان می‌دهد که در گذر زمان، چندین عضو از یک خانواده یا یک جامعه محلی به‌دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر به مجازات مرگ محکوم یا اعدام شده‌اند.

روستای سرطهران چاه خیره: ۷۰ اعدام و ۱۰۰ نفر در صف اعدام

روستای (سرطهران) چاه خیره در دهستان سرطهران غربی، بخش طرهران، شهرستان کوهدشت در استان لرستان واقع شده است. ساکنان این روستا به اقلیت اتنیکی لک تعلق دارند، گروهی که با کردها و لرها از نظر فرهنگی و زبانی اشتراکاتی دارند. اطلاعات قابل اتکایی درباره شمار جمعیت لکها در ایران در دسترس نیست.

بر اساس سرشماری دولتی سال ۱۳۸۵ (۲۰۰۶)، جمعیت روستای چاه خیره ۵۴۴ نفر در قالب ۹۹ خانوار اعلام شده بود.^{۱۳} در سال ۱۳۹۰ (۲۰۱۱)، جمعیت این روستا ۵۳۷ نفر گزارش شد.^{۱۴} طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ (۲۰۱۶)، جمعیت روستا به ۳۸۸ نفر در ۹۹ خانوار کاهش یافته بود که شامل ۲۰۴ زن و ۱۸۴ مرد می شد.^{۱۵} در مجموع، این روستا طی یک دوره پنج ساله با کاهش جمعیتی در حدود ۲۸ درصد مواجه بوده است.

روستای سرطهران چاه خیره در بخش طرهران، شهرستان کوهدشت، استان لرستان واقع شده است (منبع: نقشه گوگل)

تصویر ماهواره‌ای از روستای سرطه‌هان چاه‌خیره به‌همراه قبرستان سرطه‌هان گراوند (منبع: گوگل ارث)

با وجود جمعیت اندک این روستا، براساس اطلاعاتی که سازمان حقوق بشر ایران به دست آورده است، دست کم ۷۰ نفر از ساکنان آن اعدام شده‌اند و حدود ۱۰۰ نفر دیگر، از جمله سه زن، در حال حاضر در صف اعدام قرار دارند. از میان این ۷۰ مورد اعدام، گزارش شده است که پیکر ۳۶ نفر در قبرستان سرطه‌هان گراوند، واقع در جنوب‌غربی روستای چاه‌خیره، به خاک سپرده شده‌اند. سازمان حقوق بشر ایران از طریق مکان‌یابی تصاویر قبرا و راستی‌آزمایی مستقل توانسته است تأیید کند ۲۷ مرد و یک زن مدفون در این قبرستان، به اتهام جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند. دو نفر دیگر که در همین قبرستان دفن شده‌اند، پس از اطلاع از زمان اجرای حکم اعدام خود، یکی بر اثر حمله قلبی و دیگری بر اثر خودکشی جان باخته‌اند؛ مرگ این دو نفر در حالی رخ داده است که مقام‌های مسئول از انتقال به‌موقع آنان به مراکز درمانی خارج از زندان خودداری کرده‌اند. دو مرد دیگر هم که در این قبرستان به خاک سپرده شده‌اند، در صف اعدام نبوده‌اند، اما در دوران تحمل حبس، یکی بر اثر خودکشی و دیگری بر اثر حمله قلبی در زندان جان باخته‌اند. سازمان حقوق بشر ایران نتوانسته است اعدام چهار نفر دیگر از افراد دفن‌شده در این قبرستان را به‌طور مستقل راستی‌آزمایی کند.

تصویر هوایی از قبرستان سرطه‌هان گراوند با نمایی از روستای چاه‌خیره در پس‌زمینه (منبع: ویدیوی مراسم تشییع محسن امرایی که در اینستاگرام منتشر شده است)

این اعدام‌ها در بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۴ شمسی (۲۰۱۰ تا ۲۰۲۵ میلادی) رخ داده‌اند که ۲۱ مورد از آن‌ها در زندان قزل‌حصار، واقع در استان البرز، اجرا شده است. گفته می‌شود پیکر ۳۴ نفر دیگر از اهالی اعدام‌شده این روستا در استان‌های کرمانشاه و تهران به خاک سپرده شده‌اند؛ مواردی که سازمان حقوق بشر ایران نتوانسته است آن‌ها را به‌طور مستقل راستی‌آزمایی کند.

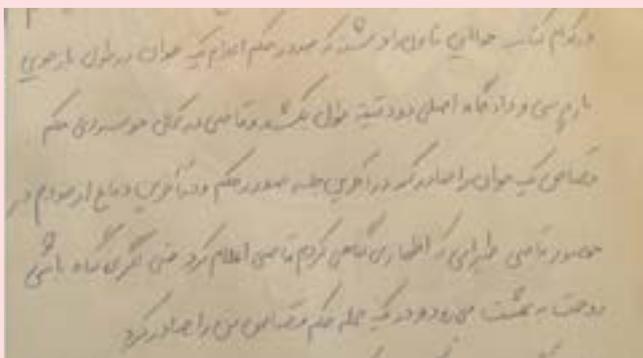
منابع مطلع به سازمان حقوق بشر ایران گفته‌اند: «در روستا امکان ندارد که یک خانواده دو تا اعدامی نداشته باشد، یا اعدام شده و یا اینکه حکم اعدام گرفته. بعضی از آن‌ها وکیل داشتند، ولی با آن‌هایی که وکیل نداشتند فرقی نداشته، چون به گفته او وکیل در پرونده مواد فقط پول می‌گیرد و کار دیگری نمی‌کنند.»

بر اساس اطلاعات این منابع، ۱۰۰ نفر دیگر از اهالی این روستا، از جمله سه زن، در حال حاضر به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر در زندان‌های ملایر، بروجرد، کرمانشاه و استان البرز در صف اعدام قرار دارند.

سنگ‌قبرها روایت می‌کنند

رضا حسینی گراوند یکی از اهالی روستا است که پس از اعدام، در این گورستان به خاک سپرده شده است. رضا که مادری بیوه او را بزرگ کرده بود، بعدها به تهران نقل مکان کرد. او در ۲۸ سالگی با آزاده ازدواج کرد و در حالی که برای ساختن آینده‌ای بهتر تلاش می‌کرد، هم‌زمان سرپرستی مادر سالخورده‌اش را نیز برعهده داشت. دو سال پس از ازدواج، در روز بازداشت، رضا مانند هر روز برای رفتن به محل کار آماده شد. به محض خروج از خانه، نیروهای امنیتی مقابل در منزل به‌طور خشونت‌آمیز به او حمله کردند. در جریان درگیری از گاز اشک‌آور و زور بیش از حد استفاده شد. مأموران در واقع به دنبال همسایه دیواربه‌دیوار آن‌ها بودند؛ خانه‌ای که در آن مواد مخدر کشف شده بود. آن‌ها رضا را که تصور می‌کرد به دلیل درگیری بازداشت شده است، با خود بردند. او به مدت ۷۰ روز در بازداشت و بی‌خبری مطلق نگه داشته شد و تحت شکنجه قرار گرفت تا به موادی که در خانه همسایه پیدا شده بود اعتراف کند. زمانی که همسرش نخستین بار پس از ۱۱ ماه موفق به دیدار او شد، می‌گفت رضا «شبیه یک پیرمرد» شده بود.

محاکمه رضا در دادگاهی دو دقیقه‌ای و با حضور یک وکیل تسخیری برگزار شد. تنها پرسش‌هایی که از او شد، نام، سن و محل تولدش بود. همسرش نقل می‌کند: «همین که گفت اهل کوه‌دشت است، به او گفتند دیگر نیازی به توضیح نیست.» رضا در وصیت‌نامه خود نوشته است: «در آخرین دفاع از خودم در حضور قاضی طیرانی که اظهار بی‌گناهی کردم، قاضی اعلام کرد: «حتی اگر بی‌گناه باشی، روح به بهشت می‌رود» و در یک جمله حکم من را صادر کرد.» رضا پس از گذراندن سه سال در صف اعدام و به گفته خودش «بدون آن که هرگز اتهام‌ها علیه‌اش ثابت شده باشد»، ۱۴ اردیبهشت ۱۳۹۵ در زندان قزل‌حصار، در ۳۴ سالگی، به دار آویخته شد.^{۱۶}

سنگ قبرهای ۲۸ نفر از اعدام‌شدگان و دو زندانی محکوم به اعدام که به دلیل محرومیت از رسیدگی درمانی جان باختند؛ یکی پس از سکنه قلبی و دیگری با خودکشی پس از اطلاع از اجرای قریب‌الوقوع حکم اعدام. تشابه نام‌های خانوادگی بر روی چندین سنگ‌قبر نشان می‌دهد که برخی از این افراد احتمالاً با یکدیگر نسبت فامیلی داشته‌اند.

نقض دادرسی عادلانه

در نبود تفکیک قوا، دستگاه قضایی ایران نه مستقل است و نه بی طرف.^{۱۷} به ویژه آن که رئیس قوه قضائیه به حکم رهبر جمهوری اسلامی منصوب می شود و رئیس دیوان عالی کشور و تمامی قضات را نیز رئیس قوه قضائیه براساس میزان وفاداری ایدئولوژیک انتخاب می کند. این وضعیت به طور خاص در دادگاه های انقلاب، که طبق بند «ج» ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری صلاحیت رسیدگی به جرایم مواد مخدر را دارند، نمود آشکارتری دارد.^{۱۸} همان گونه که پرونده های این گزارش نشان می دهد، متهمان جرایم مواد مخدر در تمامی مراحل آنچه «روند قانونی» خوانده می شود، با نقض گسترده حقوق دادرسی عادلانه مواجه اند. اعترافات اخذ شده تحت اجبار و شکنجه ابزار اصلی اثبات جرم است، دسترسی به وکیل مؤثر به صورت سیستماتیک سلب می شود و قضات دادگاه های انقلاب بدون ارائه ادله و شواهد، و با نقض آشکار نه تنها تعهدات بین المللی ایران، بلکه حتی قوانین داخلی جمهوری اسلامی، احکام اعدام صادر می کنند.

ایران از امضاکنندگان میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی است، میثاقی که استفاده از مجازات اعدام را به «جدی ترین جرایم» محدود می کند.^{۱۹} کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد در تفسیرهای عمومی خود در این زمینه اعلام کرده است: «اصطلاح جرایم بسیار جدی باید به صورت محدودی تفسیر شود و فقط مربوط به جنایات جدی شامل قتل عمد باشد. جرایمی که به طور مستقیم و عامدانه منجر به مرگ نمی شوند، مانند سوء قصد، فساد و سایر جرایم اقتصادی و سیاسی، سرقت مسلحانه، دزدی دریایی، آدم ربایی، جرایم مرتبط با مواد مخدر و جرایم جنسی، اگرچه ماهیت جدی دارند، هیچ گاه نمی توانند در چارچوب ماده ۶، مبنای صدور مجازات اعدام قرار گیرند.»^{۲۰} بر این اساس، اعمال مجازات اعدام برای جرایم مرتبط با مواد مخدر، فی نفسه نقض صریح ماده ۶ این میثاق محسوب می شود.

افزون بر این، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی تضمین کننده اصول بنیادین دادرسی عادلانه است؛ از جمله حق آزادی و مصونیت از بازداشت خودسرانه (ماده ۹)، اصل برائت (بند ۲ ماده ۱۴)، حق رسیدگی منصفانه و علنی در دادگاه صالح، مستقل و بی طرف (بند ۱ ماده ۱۴)، حق برخورداری از زمان و امکانات کافی برای آماده سازی دفاع و دسترسی به وکیل منتخب (بند ۳ ماده ۱۴)، حق مجبور نشدن به اقرار یا شهادت علیه خود (بند «ز» ماده ۱۴)، ممنوعیت شکنجه و رفتار یا مجازات ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز (ماده ۷)، و حق تجدیدنظر در محکومیت توسط مرجعی بالاتر (بند ۵ ماده ۱۴).

همین اصول در چارچوب حقوق داخلی ایران نیز به رسمیت شناخته شده اند؛ از جمله در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران^{۲۱} که بازداشت خودسرانه را ممنوع (ماده ۳۲)، شکنجه و اخذ اقرار اجباری را منع (ماده ۳۸)، و حق دسترسی به وکیل را تضمین (ماده ۳۵) می کند. همچنین قانون آیین دادرسی کیفری حق دسترسی به وکیل از آغاز فرایند رسیدگی به پرونده را به رسمیت می شناسد (مواد ۴۸ و ۱۹۰)، ابلاغ و ثبت اتهام را جزء الزامات بازداشت و نگهداری قانونی می داند (مواد ۴۹ و ۵۰)، برای بازداشت موقت و نظارت قضایی شرایطی معین می کند (ماده ۲۳۷)، و حق تجدیدنظرخواهی، از جمله در پرونده های سنگین، را به رسمیت می شناسد (مواد ۴۲۷ و ۴۲۸).

با این حال، همان گونه که پرونده های این بخش نشان می دهد، تضمین های قانونی دادرسی عادلانه در عمل به طور سیستماتیک نقض می شوند. افزون بر این، ماده ۳۲ قانون مبارزه با مواد مخدر مقرر می دارد که احکام اعدام در پرونده های مواد مخدر تنها پس از تأیید رئیس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور قطعی و قابل اجرا می شوند. این سازوکار ویژه، عملاً جایگزین فرایند عادی تجدیدنظر می شود و دامنه نظارت قضایی مؤثر بر پرونده های منتهی به حکم اعدام با اتهامات مرتبط با مواد مخدر را به شدت محدود می کند.

علی سواری، مردی ۵۰ ساله، در سال ۲۰۱۰ به اتهام جرایم مرتبط با مواد مخدر بازداشت و به اعدام محکوم شد. حکم او بعدها به حبس تقلیل یافت و بنا به گفته بستگانش، در آستانه آزادی قرار داشت. اما در سال ۲۰۱۸، پس از آن که مقام‌ها متوجه ارتباط علی با بستگانی شدند که به گروه مخالف حکومت به نام «حرکت النضال العربی» لتحریر الاحواز» تعلق داشتند، او را همراه با هفت نفر دیگر برای بازجویی فراخواندند. یکی از بستگان علی سواری به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «علی را از سقف آویزان کردند و با چوب، باتوم فلزی و هرچه دم دستشان بود، زدند. آن‌ها یک روز کامل شکنجه شدند. روز بعد

آن‌ها را به دفتر حفاظت بردند تا دوباره شکنجه کنند. یکی از مأموران دو بار با باتوم به سر علی ضربه زد. علی روی زمین افتاد و دیگر تکان نخورد. او را به بیمارستان بردند، اما جان باخته بود. بعد از مرگش، سایر زندانیان را شکنجه کردند تا شهادت بدهند که علی بر اثر مصرف بیش از حد مواد مخدر جان داده است و سپس همه آن‌ها را به سلول انفرادی منتقل کردند.» در ویدیویی که بعدتر به صورت آنلاین منتشر شد، پیکر بی‌جان علی آثار آشکار شکنجه را نشان می‌داد، از جمله دو سوراخ در سر و آثار شوک الکتریکی بر بدن.^{۲۲}

محمد میران زهی، احمدشاه ساق زهی و دو برادر به نام‌های **شاه‌محمد و عیدمحمد میران زهی**، چهار تبعه افغانستان بودند که سه روز پس از یک درگیری مسلحانه مرزی که هیچ اطلاعاتی از آن نداشتند، بازداشت شدند. محمد در مردادماه ۱۳۹۷ به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «ما را زیر بدترین شکنجه‌ها قرار دادند تا به مشارکت در درگیری مسلحانه و قتل یک مأمور اعتراف کنیم. وقتی قبول نکردیم، گفتند اگر قاچاق مواد مخدر از افغانستان را بپذیریم، حکم اعدام را متوقف می‌کنند. وقتی دوباره نپذیرفتیم، پیشنهاد آدم‌ربایی را مطرح کردند. ما نزد قاضی اعلام بی‌گناهی کردیم و گفتیم اعترافات زیر شکنجه گرفته شده است.» با این حال، شعبه دوم دادگاه انقلاب بیرجند به ریاست قاضی نبوی، آن‌ها را به اتهام قاچاق مسلحانه مواد مخدر به اعدام محکوم کرد. این چهار نفر ۱۰ مهرماه ۱۳۹۷ در زندان مرکزی بیرجند اعدام شدند.^{۲۳}

محمدنبی سلیمانی (ریگی) و عبدالله صوفی (گلمیر ریگی).

دو شهروند بلوچ، ۲۸ خرداد ۱۳۹۸، در حالی که با تاکسی در مسیر بازگشت به خانه بودند، به دست نیروهای مرزبانی بازداشت شدند. آن‌ها هیچ ماده مخدری همراه نداشتند و در جریان بازجویی و دادگاه بارها اتهام‌ها را رد کردند. با وجود فقدان هرگونه مدرک، قاضی وزیری آن‌ها را به اعدام محکوم کرد. این دو نفر ۲۳ آبان ۱۴۰۱ در زندان تربت‌جام اعدام شدند.^{۲۴}

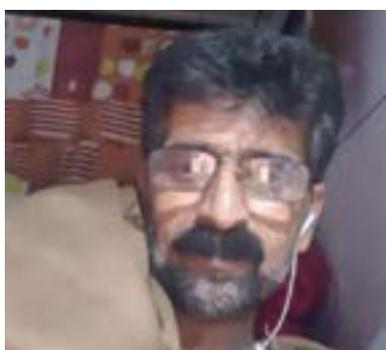
در تابستان ۱۳۹۹ **احمدعلی مهری پور**، کارگر و پدر خانواده، خواهرش را به تهران رساند و تصمیم گرفت شب را در خانه یکی از دوستانش بماند تا روز بعد بازگردد. صبح روز بعد، خانه هدف یورش قرار گرفت و او با دوستانش، هر سه نفر، بازداشت شدند. به گفته خانواده‌اش، نام احمدعلی در حکم بازداشت یا هیچ‌یک از اسناد مربوطه ذکر نشده بود. با وجود تلاش‌های خانواده برای اثبات بی‌گناهی او، احمدعلی به دلیل موادی که در خانه‌ای که مهمان آن بود کشف شد، به اعدام محکوم و در تاریخ ۸ شهریور ۱۴۰۴ در زندان قزل حصار به دار آویخته شد.^{۲۵}

وقتی **رحیم قنبرزاهی**، شهروند بلوچ، در سال ۱۳۹۶ بازداشت شد، خانواده‌اش توان مالی برای گرفتن وکیل نداشتند. مشخص نیست که آیا برای او وکیل تسخیری تعیین شده بود یا نه. رحیم به اتهام جرایم مرتبط با مواد مخدر به اعدام محکوم شد. با وجود آن‌که خانواده‌اش پس از سفری طولانی، ساعاتی پیش از اجرای حکم برای آخرین ملاقات به زندان رسیدند، مسئولان زندان مانع از خداحافظی آن‌ها با فرزندشان شدند. رحیم قنبرزاهی ششم شهریور ۱۴۰۱ در زندان مرکزی شیراز اعدام شد.^{۲۶}

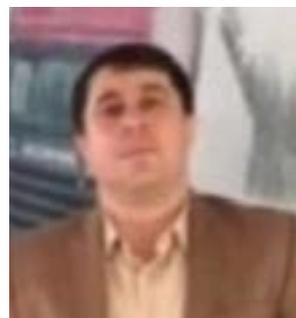
بسیاری از زندانیانی که به دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر به اعدام محکوم می‌شوند، هرگز وکیل خود را نمی‌بینند؛ این در حالی است که قانون، حضور وکیل مدافع را برای تمامی متهمان در دادگاه الزامی می‌داند. مهرانگیز کار، وکیل حقوق بشر ایرانی که از اواسط دهه ۱۳۸۰ خارج از ایران زندگی می‌کند، در گفت‌وگو با سازمان حقوق بشر ایران درباره اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر شهادت داده است زمانی که هنوز در ایران وکالت می‌کرد، «فردی از نهادی که دستگاه قضایی را کنترل می‌کند» از او خواسته بود با امضای وکالت‌نامه‌های سفید با آن‌ها همکاری کند. او می‌گوید وقتی درباره نقش خود پرس‌وجو کرده است، به او گفته‌اند که این وکالت‌نامه‌ها در برخی پرونده‌ها استفاده خواهد شد و او در هیچ مرحله‌ای از روند دادرسی با موکلان خود دیدار نخواهد داشت.^{۲۷}

محمد رسول شه‌بخش (نوتی‌زهی)، شهروند بلوچ، پس از آن‌که با هشت گلوله به ناحیه شکم و پاها هدف قرار گرفته بود، بازداشت شد. با وجود آن‌که حکم اعدامش چهار بار از سوی دیوان عالی کشور نقض شده بود، قاضی قربانی، رئیس شعبه اول دادگاه انقلاب کرمان، به او گفته بود: «باید اعدام شوی.» او در تاریخ ۱۸ دی ۱۴۰۱ به‌طور مخفیانه در زندان مرکزی کرمان اعدام شد.^{۲۸}

محمد رضا بدوی، شهروند کرد ۴۸ ساله و پدر چهار فرزند، **رضا**

مولایی، شهروند کرد ۴۸ ساله، و **مهدی حسینی**، شهروند ترک ۴۶ ساله، در یک پرونده مشترک در سال ۱۳۹۸ بازداشت شدند. به گفته منابع مطلع سازمان حقوق بشر ایران، «هیچ مواد مخدری هرگز کشف نشد و دادگاه انقلاب صرفاً براساس علم قاضی آن‌ها را به اعدام محکوم کرد.» با این حال، رئیس کل دادگستری آذربایجان غربی اعلام کرد که آن‌ها «اعضای یک باند قاچاق مواد مخدر» بوده‌اند و قاچاق «یک تن مواد مخدر» به آن‌ها نسبت داده شده است.^{۲۹} این سه نفر در تاریخ ۱۸ آبان ۱۴۰۴ در زندان مرکزی ارومیه اعدام شدند.^{۳۰}

از راست به چپ: محمد رضا بدوی و رضا مولایی

خضر قویدل در سال ۱۳۹۲ به اتهام حمل مواد مخدر از نوع شیشه به همراه دو نفر دیگر در ارومیه بازداشت شد. او در دادگاه انقلاب به اعدام محکوم شد، درحالی‌که پرونده‌اش همچنان در دیوان عالی کشور در حال رسیدگی بود. با وجود این، خضر قویدل در تاریخ ۲۰ شهریور ۱۳۹۹ در زندان مرکزی ارومیه اعدام شد.^{۳۱} ده ماه بعد، در تیرماه ۱۴۰۰، دیوان عالی کشور حکم اعدام او را نقض و مجازات هم‌پرونده‌های‌اش را به ۳۰ سال حبس تقلیل داد. به خانواده خضر گفته شد که می‌توانند شکایت کنند و مستحق دریافت دیه اعلام شدند. خانواده او به سازمان حقوق بشر ایران گفته‌اند: «حتی اگر میلیاردها تومان هم به ما بدهند، جبران چیزی که از ما گرفته شد، نمی‌شود.»^{۳۲}

پاسخ جمهوری اسلامی به انتقادات

در چهارمین دور بررسی دوره‌ای جهانی وضعیت حقوق بشر ایران (UPR) در سال ۲۰۲۵، ۵۱ توصیه برای بهبود وضعیت حقوق بشر به حکومت جمهوری اسلامی ارائه شد که ۴۶ مورد آن درباره مجازات اعدام بود. از این میان، ۹ توصیه ارائه شده خواستار محدود کردن استفاده از مجازات مرگ به «جدی‌ترین جرایم» مطابق با ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بودند و چهار توصیه نیز به‌طور مشخص خواهان پایان دادن به اعدام‌ها برای جرایم مرتبط با مواد مخدر شدند.

مقام‌های جمهوری اسلامی در پاسخ، استفاده از مجازات اعدام برای جرایم مواد مخدر را به‌عنوان واکنشی ضروری به تهدیدهای امنیتی توجیه کردند. آن‌ها با اشاره به موقعیت جغرافیایی ایران در مسیر اصلی قاچاق مواد مخدر از افغانستان به اروپا، ایران را کشوری در خط مقدم مقابله با جریان مواد مخدر معرفی کردند. آن‌ها همچنین به کشته‌شدن نزدیک به ۴۰۰۰ نفر از نیروهای انتظامی و مجروح شدن هزاران نفر دیگر در عملیات‌های مبارزه با مواد مخدر اشاره کردند و این موضوع را دلیلی بر مصداق «جدی‌ترین جرایم» محسوب شدن قاچاق مواد مخدر دانستند. افزون بر این، اصلاحیه سال ۱۳۹۶ قانون مبارزه با مواد مخدر به‌عنوان شاهدهی بر کاهش کلی اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر در سال‌های اخیر ارائه شد.^{۳۳}

با این حال، اگر ادعای مقام‌ها مبنی بر کشته‌شدن نزدیک به ۴۰۰۰ مأمور نیروی انتظامی در چارچوب عملیات‌های مبارزه با مواد مخدر درست باشد، هر فردی که به ارتکاب چنین قتل‌هایی متهم است، باید به اتهام «قتل عمد» و مطابق با قوانین قصاص تحت پیگرد قرار گیرد. اعدام این افراد صرفاً براساس اتهامات مرتبط با مواد مخدر، به‌جای اتهام‌هایی که بازتاب‌دهنده رفتار ادعایی مرگبار آن‌ها باشد، با الزامات قواعد بین‌المللی حقوق بشر ناسازگار است. افزون بر این، همان‌گونه که این گزارش نشان می‌دهد، اگرچه اصلاحیه سال ۱۳۹۶ در مقطعی به کاهش موقت اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر انجامید، اما این روند از سال ۱۴۰۰ در عمل معکوس شده است.

چارچوب حقوقی

پرونده‌های اعدام مرتبط با مواد مخدر در ایران برپایه سه سند حقوقی اصلی مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. قانون مبارزه با مواد مخدر که نخستین بار در سال ۱۳۶۷ تصویب و در سال‌های ۱۳۷۶، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۶ اصلاح شد، جرایم ماهوی مرتبط با مواد مخدر و مجازات‌های آن‌ها، از جمله موارد قابل اعمال مجازات اعدام، را تعریف می‌کند. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چارچوب کلی مسئولیت کیفری، از جمله قواعد مربوط به تعیین مجازات، تخفیف و تشدید آن، و نحوه صدور و اجرای احکام اعدام را فراهم می‌آورد.^{۳۴} قانون آیین دادرسی کیفری که در سال ۱۳۹۳ تصویب و از سال ۱۳۹۴ لازم‌الاجرا شد، فرایند دادرسی کیفری را تنظیم کرده و برای نخستین بار حق تجدیدنظرخواهی در پرونده‌های اعدام مرتبط با مواد مخدر را پیش‌بینی کرده است. این سه سند در مجموع چارچوب ماهوی و شکلی حاکم بر پرونده‌های اعدام مرتبط با مواد مخدر در ایران را تشکیل می‌دهند.^{۳۵}

بخش دوم قانون مجازات اسلامی چهار نوع مجازات را تعریف می‌کند: حد، قصاص، دیه و تعزیر. ماده ۱۸ این قانون، تعزیر را «مجازات‌هایی که مشمول حد، قصاص یا دیه نیست» تعریف می‌کند. از این رو، جرایم مرتبط با مواد مخدر در زمره جرایم تعزیری قرار می‌گیرند. مجازات‌های تعزیری به اعمالی تعلق می‌گیرند که یا در شرع ممنوع شده‌اند یا نقض مقررات حکومتی محسوب می‌شوند و نوع، میزان و قواعد تخفیف، تعلیق یا معافیت آن‌ها به موجب قانون تعیین می‌شود، نه شریعت؛ امری که آن‌ها را ذاتاً قابل اصلاح می‌کند. ماده ۱۸ همچنین دادگاه‌ها را ملزم می‌کند انگیزه مرتکب، وضعیت روانی، شیوه ارتکاب، پیامدهای جرم، رفتار پس از وقوع جرم و شرایط شخصی متهم را مدنظر قرار دهند. ماده ۱۹، مجازات‌های تعزیری را به هشت درجه تقسیم می‌کند. مواد ۳۷ تا ۳۹ امکان تخفیف مجازات‌های تعزیری را بر اساس عواملی چون انگیزه، وضعیت روانی، سن، سابقه کیفری، همکاری، جبران خسارت یا ابراز ندامت پیش‌بینی می‌کنند و برای مرتکبان فاقد سابقه در جرایم خفیف امکان معافیت قائل می‌شوند. ماده ۱۱۵ نیز در صورت توبه پیش از قطعیت حکم یا همکاری متهم، اجازه لغو یا تخفیف مجازات‌های تعزیری در جرایم کم‌درجه را می‌دهد و در جرایم شدیدتر، از جمله جرایم مواد مخدری که مشمول اعدام می‌شوند، کاهش مجازات را مجاز می‌داند، اما لغو خودکار را پیش‌بینی نمی‌کند.

قانون مبارزه با مواد مخدر، قانون اصلی حاکم بر جرایم مستوجب اعدام در حوزه مواد مخدر در ایران است. این قانون کشت خشخاش، کوکا یا شاهدانه با قصد تولید مواد مخدر (ماده ۲)، نگهداری و قاچاق عمده مواد سنتی مانند تریاک و حشیش (مواد ۴ و ۵)، قاچاق و نگهداری مواد صنعتی مانند هروئین، مرفین، کوکائین، مت‌آمفتامین و MDMA (ماده ۸)، قاچاق مسلحانه (ماده ۱۱)، رهبری یا تأمین مالی شبکه‌های قاچاق (ماده ۱۸) و واداشتن کودکان یا افراد دارای ناتوانی ذهنی به ارتکاب جرایم مرتبط با مواد مخدر (ماده ۳۵) را جرم‌انگاری می‌کند.

پیش از اصلاحیه سال ۱۳۹۶، مجازات اعدام در بسیاری از موارد، عمدتاً براساس میزان مواد یا تکرار جرم، الزامی بود. از جمله این موارد می‌توان به کشت خشخاش در چهارمین محکومیت (بند ۴ ماده ۲)، واردات، تولید یا قاچاق بیش از ۵ کیلوگرم تریاک یا سایر مواد سنتی (بند ۴ ماده ۴)، نگهداری یا قاچاق هم‌میزان در سومین محکومیت (بند ۴ ماده ۵)، واردات یا قاچاق بیش از ۳۰ گرم هروئین یا سایر مواد صنعتی (بند ۶ ماده ۸) یا چهارمین محکومیت تحت ماده ۹ در صورت رسیدن مجموع به ۳۰ گرم اشاره کرد.

اصلاحیه سال ۱۳۹۶ (ماده ۴۵) دامنه شمول مجازات اعدام را محدودتر کرد. حتی در مواردی که جرم از نظر ماهوی مستوجب اعدام باشد، متهم تنها در صورتی «مفسد فی الارض» تلقی و به اعدام محکوم می‌شود که دست‌کم یکی از عوامل مشدد وجود داشته باشد: الف) استفاده از سلاح برای مقابله با نیروهای انتظامی؛ ب) رهبری، سازمان‌دهی یا تأمین مالی شبکه قاچاق یا استفاده از کودکان یا افراد دارای ناتوانی ذهنی؛ ج) سابقه قطعی محکومیت به جرم مواد مخدری که مجازات آن اعدام، حبس ابد یا بیش از ۱۵ سال حبس بوده است؛ یا د) مقادیر بسیار بالا، شامل بیش از ۵۰ کیلوگرم برای مواد مشمول ماده ۴ یا بیش از ۲ کیلوگرم برای هروئین و سایر مواد سخت مشمول ماده ۸ و ۳ کیلوگرم برای برخی دیگر از مواد همان ماده. در نبود این عوامل، حداکثر مجازات تا ۳۰ سال حبس، همراه با جزای نقدی سنگین و مصادره اموال مرتبط با جرم خواهد بود.

شکنجه یا مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز به‌عنوان مجازات قانونی

علاوه بر پیش‌بینی مجازات اعدام، قانون مبارزه با مواد مخدر مجازات بدنی شلاق را نیز برای طیف گسترده‌ای از جرایم مرتبط با مواد مخدر مجاز می‌داند؛ آن هم اغلب بدون تعیین حداقل معنادار برای میزان مواد. در مورد مواد موسوم به سنتی مانند تریاک یا حشیش، مواد ۴ و ۵ این قانون برای نگهداری، خرید یا فروش هر مقدار تا سقف ۵۰ گرم، تا ۵۰ ضربه شلاق را مجاز می‌دانند؛ به‌گونه‌ای که حتی مقادیر ناچیز را نیز دربر می‌گیرد. در مورد مواد صنعتی مانند هروئین یا مت‌آمفتامین، ماده ۸ برای مقادیر تا ۵ سانتی‌گرم (۰.۰۵ گرم) ۲۰ تا ۵۰ ضربه شلاق مقرر کرده است؛ باز هم بدون تعیین حداقل.

افزون بر این مقررات مبتنی بر میزان، شلاق برای اعمالی مستقل از مقدار ماده نیز الزامی شده است: افراد غیرمعتاد که مواد مخدر مصرف کنند (ماده ۱۹: ۲۰ تا ۷۴ ضربه شلاق برای مواد ماده ۴ و ۵۰ تا ۷۴ ضربه برای مواد ماده ۸)، نگهداری بذر، غلاف یا برگ (ماده ۳: ۱ تا ۷۰ ضربه شلاق، با شرط قصد در مورد بذر شاهدانه)، تکرار کشت خشخاش، کوکا یا شاهدانه (ماده ۲: در بار دوم ۳۰ تا ۷۰ ضربه و در بار سوم ۱ تا ۷۰ ضربه شلاق)، اداره مکان مصرف مواد (ماده ۱۴: ۲۰ تا ۷۴ ضربه شلاق)، و تولید، فروش یا نگهداری ابزار مصرف مواد (ماده ۲۰: به‌ترتیب ۱۰ تا ۵۰ و ۵ تا ۲۰ ضربه شلاق). این مقررات به دادگاه‌ها اجازه می‌دهد برای مقادیر بسیار اندک مواد کنترل‌شده یا حتی مصرف شخصی، مجازات شلاق اعمال کنند.

مصادره اموال و جریمه‌های نقدی

قانون مبارزه با مواد مخدر به دادگاه‌ها اختیار می‌دهد در مراحل مختلف، دستور مصادره اموال و دارایی‌های ناشی از جرایم مواد مخدر را صادر کنند. طبق ماده ۲۸، تمامی اموالی که از طریق قاچاق مواد مخدر به دست آمده و همچنین دارایی‌های متهمان متواری می‌تواند به نفع دولت مصادره شود. مصادره اموال همچنین در کنار احکام اعدام یا حبس‌های طولانی در پرونده‌های سنگین قاچاق (برای نمونه ذیل مواد ۴، ۵، ۸ و ۴۵) الزامی است و دادگاه‌ها مطابق ماده ۳۶ موظفاند در رأی خود، اموال مشخصی را که باید مصادره شود، دقیقاً تعیین کنند. خودروهایی که برای حمل مواد مخدر استفاده یا در درگیری‌های مسلحانه توقیف شده‌اند نیز می‌توانند مصادره شوند (مواد ۲۸ و ۳۰). این مقررات امکان توقیف گسترده اموالی را فراهم می‌کند که با جرایم مواد مخدر مرتبط دانسته می‌شوند یا ادعا می‌شود مرتبطند؛ اقدامی که غالباً به‌صورت پیامد خودکار محکومیت اعمال می‌شود.

قانون مبارزه با مواد مخدر همچنین جریمه‌های نقدی از ۱۰ هزار تا ۱۰۰ میلیون تومان را پیش‌بینی کرده است که با توجه به نوع و میزان مواد و تکرار جرم افزایش می‌یابد. در صورت ناتوانی متهم از پرداخت جریمه، حبس بدل از جزای نقدی با نرخ قانونی تبدیل ۱۰۰۰ تومان در روز اعمال می‌شود (با امکان افزایش به ۲۰۰۰ تا ۵۰۰۰ تومان در روز در صورت حسن رفتار) و سقف آن ۱۰ سال است.^{۳۶}

اصلاحیه ۲۰۱۷ و بازگشت عملی روند اعدام‌ها

همان‌طور که سازمان حقوق بشر ایران در آن زمان اشاره کرد، ضعف اصلی اصلاحیه سال ۱۳۹۶ این بود که به تضمین‌های دادرسی عادلانه و حق محاکمه منصفانه نپرداخته بود.^{۳۷} همان‌طور که نمودار ۱ در صفحه ۹ نشان می‌دهد، اگرچه بین سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹ کاهش موقتی در اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر رخ داد، این روند از سال ۱۴۰۰ شمسی (۲۰۲۱ میلادی) در عمل معکوس شده است؛ به طوری که اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر هر سال به شکل پیوسته افزایش یافته و از میانگین ۲۶ مورد در سال در دوره ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ به دست کم ۵۰۳ مورد در سال ۲۰۲۴ و دست کم ۶۹۷ مورد بین ژانویه تا ۳۰ نوامبر ۲۰۲۵ رسیده است.

در ۲۹ مهر ۱۴۰۴ سخنگوی کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس گفت طرحی برای اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر پیشنهاد شده است که مجازات اعدام را از هشت عنوان مجرمانه مرتبط با مواد مخدر حذف می‌کند و دامنه اعمال مجازات مرگ در این پرونده‌ها را به شکل قابل توجهی محدود خواهد کرد.^{۳۸} با این حال، هیچ متن رسمی از اصلاحات پیشنهادی، جدول زمانی تصویب، یا جزئیات مواد مشخصی که قرار است تغییر کند منتشر نشده است و در نتیجه، دامنه و تأثیر عملی اصلاحات اعلام‌شده روشن نیست.

افزایش دوباره اعدام‌ها، به ویژه در پرونده‌های مواد مخدر، باید در چارچوب گسترده‌تر سیاسی ایران و اتکای حکومت به مجازات اعدام به عنوان ابزار سرکوب سیاسی و کنترل اجتماعی فهم شود. پس از اعتراضات سراسری آبان ۱۳۹۸ که با سرکوب بی‌سابقه مواجه شد،^{۳۹} محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری کرونا به طور ناگهانی میزان ناآرامی عمومی را کاهش داد و بسیج گسترده را موقتاً محدود کرد. اعتراضات عمومی در سال ۱۴۰۰ با تجمعات اعتراضی آب در اصفهان دوباره اوج گرفت^{۴۰} و در جریان اعتراضات سراسری «زن، زندگی، آزادی» در سال ۱۴۰۱، که بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین چالش علیه جمهوری اسلامی در چند دهه اخیر بود،^{۴۱} به شکل چشمگیری تشدید شد. در چنین فضای ناپایداری مداوم سیاسی، اعدام‌ها به مثابه ابزاری برای ارباب عمل می‌کنند و در واکنش به بی‌ثباتی‌های اجتماعی و سیاسی، توانایی حکومت برای اعمال کنترل مطلق بر مرگ و زندگی را به نمایش می‌گذارند.

همکاری ایران با دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد

مأموریت اعلام شده دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد

طبق برنامه مشارکت کشوری برای جمهوری اسلامی ایران (۲۰۲۳ تا ۲۰۲۶)، مأموریت دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد ارائه یک چارچوب راهبردی کلان برای مشارکت فنی جامع، کمک مالی و همکاری به منظور پشتیبانی از سیاست‌ها، اقدامات و تلاش‌های ملی برای پیشگیری و مقابله با مواد مخدر، جرم و فساد و نیز تقویت پیشگیری از جرم و عدالت کیفری است.

این برنامه حول چهار زیربرنامه سازمان‌دهی شده است: (۱) مدیریت مرزها و قاچاق غیرقانونی: با هدف حمایت و تقویت ظرفیت‌های ملی در مدیریت مرز، کنترل مواد مخدر و مواد شیمیایی پیش‌ساز غیرمجاز، شامل کنترل مواد روانگردان جدید، کشفیات، ارائه آموزش تخصصی و تأمین تجهیزات، و تقویت تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی؛ (۲) جرم، فساد و عدالت کیفری: با هدف حمایت از سیاست‌ها و تلاش‌های ملی برای پیشگیری و مقابله با جرم و فساد و تقویت پیشگیری از جرم و عدالت کیفری با مشورت نهادهای داخلی؛ (۳) پیشگیری، درمان، توان‌بخشی اعتیاد و مراقبت‌های اچ‌آی‌وی: با هدف کاهش تقاضای مواد مخدر و آسیب‌های سلامت و اجتماعی مرتبط از طریق خدمات درمانی و مراقبتی جامع، یکپارچه، مبتنی بر شواهد و حقوق محور برای اختلالات مصرف مواد مخدر و اچ‌آی‌وی/ایدز، شامل خدمات کاهش آسیب و حمایت از زنان، خانواده‌ها، جوامع و افراد زندانی؛ (۴) توسعه جایگزین و معیشت پایدار: با هدف ترویج مشارکت‌ها برای پیشبرد معیشت پایدار و توسعه جایگزین در مناطق مرزی.^{۴۲}

علاوه بر این، «گروه مینی‌دوبلین» که متشکل از ۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپا، استرالیا، کانادا، ژاپن، نروژ، ایالات متحده، کمیسیون اروپا و دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد است نیز شریک بیرونی این برنامه معرفی شده است. این گروه «وظیفه اصلی تهیه گزارش‌های محلی از وضعیت، تسهیل هماهنگی در سیاست مواد مخدر و کمک‌ها، گفت‌وگو با کشور میزبان درباره کنترل مواد مخدر، تدوین توصیه‌ها و اجرای جهت‌گیری‌های گروه مرکزی دوبلین و رؤسای منطقه‌ای» را برعهده دارد. گروه مینی‌دوبلین در تهران از «نمایندگان سفارت‌های کشورهای عضو تشکیل می‌شود، درحالی‌که کشورهای دیگر به‌عنوان ناظر مشارکت دارند و در حال حاضر ریاست آن با آلمان است. دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران نیز به گروه مینی‌دوبلین پشتیبانی تخصصی، فنی و دبیرخانه‌ای ارائه می‌دهد.^{۴۳} سیاسی، ضروری است و باید تضمین کند که فعالیت‌های سازمان ملل به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به اعمال مجازات اعدام برخلاف حقوق بین‌الملل منجر نمی‌شود.

جمهوری اسلامی چگونه از این نهاد بین‌المللی برای کسب مشروعیت استفاده می‌کند

مقام‌های جمهوری اسلامی اصلاحیه سال ۱۳۹۶ قانون مبارزه با مواد مخدر را عمدتاً تحت فشار بین‌المللی مطرح کردند. نکته مهم این بود که برخی کشورهای اروپایی مانند ایرلند^{۴۴} و دانمارک^{۴۵} به دلیل شمار بالای اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر حاضر به تأمین مالی پروژه‌های بیشتر نبودند.

اصلاحیه ۱۳۹۶ به کاهش قابل توجه اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر انجامید؛ از میانگین سالانه ۴۰۳ مورد به میانگین ۲۶ مورد در سه سال بعد. به گفته حسن نوروزی،^{۴۶} نماینده مجلس جمهوری اسلامی، شمار احکام اعدامی که در نتیجه این اصلاحیه به مجازات‌های دیگر تبدیل شد می‌توانست تا حدود ۶۰۰۰ مورد باشد. با این حال، همان طور که بخش‌های پیشین نشان داد، این روند از سال ۱۴۰۰ در عمل معکوس شده است.

پس از بازگشت روند صعودی از سال ۱۴۰۰ شمسی (۲۰۲۱ میلادی)،^{۴۷} سازمان حقوق بشر ایران به همراه ده‌ها سازمان بین‌المللی و ایرانی از دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد خواستند تا کمک‌های مالی خود را مشروط به توقف اعدام‌ها در پرونده‌های مواد مخدر کند.^{۴۸} با این حال، این سازمان با وجود اذعان به افزایش اعدام‌ها^{۴۹} و اعلام مخالفت با مجازات اعدام،^{۵۰} در ماه مارس ۲۰۲۳ توافق تازه‌ای برای تقویت همکاری با ایران امضا کرد.^{۵۱} این همکاری شامل زیربرنامه‌ای در زمینه «مدیریت مرز و قاچاق غیرقانونی»

است که هدف آن ارائه «آموزش فنی و پشتیبانی برای ارتقا و تقویت ظرفیت‌ها و دانش فنی نیروهای انتظامی، پلیس مبارزه با مواد مخدر و گمرک» عنوان شده است.^{۵۲} چنین حمایتی می‌تواند به بازداشت‌های بیشتر، محکومیت‌هایی مبتنی بر اعترافات اخذشده تحت شکنجه در محاکمه‌های آشکارا ناعادلانه، و درنهایت به اعدام‌های بیشتر منجر شود.

علاوه بر این، مقام‌های جمهوری اسلامی همکاری با دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد را به‌عنوان مستمسکی برای توجیه اعدام متهمان مواد مخدر به کار می‌گیرند. سکوت این نهاد بین‌المللی در برابر اعدام صدها نفر در هر سال، در کنار حمایت آن از نهادهای انتظامی ایران و اعطای مشروعیت سیاسی به اعدام‌ها، این سازمان را در این اعدام‌ها شریک می‌کند.

دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد همکاری خود با جمهوری اسلامی را بدون توجه به شمار بالای اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر ادامه می‌دهد. در دسامبر ۲۰۲۴، این نهاد با هماهنگی ستاد مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران یک دوره آموزشی تخصصی پنج‌روزه با عنوان «رسیدگی و تحقیق در جرایم مرتبط با قاچاق مواد مخدر» برای گروهی از افسران ارشد پلیس مبارزه با مواد مخدر در تهران برگزار کرد.^{۵۳}

در نشست دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در ایران با دبیرکل ستاد مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران که ۱۷ فوریه ۲۰۲۵ برگزار شد، نماینده کشوری این نهاد بین‌المللی «همکاری جاری و ابتکارات مشترک میان دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد و ستاد مبارزه با مواد مخدر را بسیار مثبت و قابل تقدیر» توصیف کرد و بر تعهد خود و سازمان متبوعش به گسترش همکاری و جذب منابع مالی بیشتر برای پشتیبانی از برنامه‌های ایران تأکید کرد.^{۵۴}

براساس گزارش روزنامه تهران‌تایمز از این نشست، «برای افزایش ظرفیت عملیاتی پلیس مبارزه با مواد مخدر ایران، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در تاریخ ۵ فوریه با تأمین مالی دولت ژاپن، چهار دستگاه ردیاب مواد مخدر به سازمان گمرک و پلیس مبارزه با مواد مخدر ایران ارائه کرد. همچنین با کمک سخاوتمندانه دولت ژاپن، دفتر ایران این نهاد در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ تجهیزات کلیدی از جمله دستگاه‌های شناسایی مواد مخدر، سگ‌های مواد یاب، تریلرهای سگ‌های موادیاب و سایر ملزومات برای مراکز سگ‌های موادیاب تهیه کرد.»^{۵۵}

مطابق با سیاست دقت لازم حقوق بشری سازمان ملل متحد (HRDDP، ۲۰۱۵) و همچنین تضمین‌های سازمان ملل متحد درباره حفاظت از حقوق افرادی که با مجازات اعدام مواجه‌اند (قطعنامه ۵۰/۱۹۸۴ شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد)، این سازمان باید اطمینان حاصل کند که حمایتش از نیروهای انتظامی، دادستانی، قضایی یا نهادهای اصلاح و تربیت در بخش کنترل مواد مخدر در ایران، به اعدام‌هایی که در نقض با معیارهای بین‌المللی حقوق بشر انجام می‌شود، کمک نمی‌کند یا آن‌ها را تسهیل نمی‌کند. در چارچوب اهداف منشور سازمان ملل متحد که ترویج احترام به حقوق بشر را شامل می‌شود، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد موظف است پیش از ارائه کمک، ارزیابی‌های دقیق مخاطرات را انجام دهد و بر این احتمال تمرکز کند که این حمایت ممکن است در تعقیب قضایی یا محکومیت‌هایی به کار رود که به صدور حکم اعدام بدون رعایت کامل تضمین‌های شکلی لازم منجر می‌شوند؛ در مواردی که چنین مخاطراتی وجود دارد، سازمان ملل متحد باید تعامل خود را مشروط به اجرای سختگیرانه همان تضمین‌ها کند؛ از جمله حق محاکمه منصفانه، حفاظت در برابر اعترافات اجباری، دسترسی به وکیل، حق تجدیدنظرخواهی، و رعایت اصل تناسب. همچنین باید کمک‌های خود را به سمت پیشگیری، درمان، اصلاحات قضایی و گزینه‌های غیرمرگبار هدایت کند. همچنین دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد باید رفتار شرکای مورد حمایت را نیز پایش کند و در صورتی که نقض‌های جدی با وجود اقدامات مربوط به کاهش مخاطرات ادامه یابد، آماده تعلیق یا قطع کمک باشد. این اقدام‌ها برای انجام وظیفه منشورمحور سازمان ملل متحد در ترویج و احترام به حقوق بشر، از جمله حق حیات و تضمین‌های دادرسی عادلانه تحت میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، ضروری است و باید تضمین کند که فعالیت‌های سازمان ملل متحد به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به اعمال مجازات اعدام برخلاف حقوق بین‌الملل منجر نمی‌شود.

توصیه‌ها

- از دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد می‌خواهیم با توجه به وظیفه خود براساس منشور سازمان ملل متحد، فوراً یک ارزیابی مستقل از مخاطرات جدی حقوق بشری ناشی از تعقیب قضایی و اجرای احکام اعدام در پرونده‌های مرتبط با مواد مخدر انجام دهد.
- از کشورهایی که پروژه‌های دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد را تأمین مالی می‌کنند، می‌خواهیم که آن را به توقف اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر مشروط کنند.

همچنین، ما از جامعه بین‌المللی و همه کشورهایی که به اصول جهان‌شمول حقوق بشر پای‌بندند، می‌خواهیم که:

- اعدام‌ها به‌دلیل جرایم مرتبط با مواد مخدر در ایران را به‌طور علنی محکوم کنند.
- خواستار توقف فوری اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر شوند.
- موضوع اعدام‌ها و به‌طور ویژه اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر را در تمامی تعاملات دیپلماتیک و سیاسی با جمهوری اسلامی مطرح کنند.
- همکاری‌های بین‌المللی را مشروط به رعایت استانداردهای حقوق بشر کنند.
- از نظارت و پاسخگویی بین‌المللی در قبال اعدام‌های گسترده مرتبط با مواد مخدر حمایت کنند.

پانوشت

- 1 Law Amending the Law on the Prohibition of Poppy Cultivation and Opium Use 1959: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94867>
- 2 Amnesty International Briefing – Iran, November 1976: https://www.amnesty.org/es/wp-content/uploads/2021/06/mde130011976en.pdf?utm_
- 3 Nikki R. Keddie – Roots of Revolution: An Interpretive History of Modern Iran (Yale University Press) <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300037571/roots-of-revolution/>
- 4 Law on the Intensification of Punishment for Narcotics Offenders and Related Security and Treatment Measures 1980: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/98942>
- 5 Amnesty International – Iran: Violations of Human Rights 1980–1981 (AI Index: MDE 13/12/81): <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/012/1981/en/>
- 6 Amnesty International – Amnesty International Report 1983: Iran <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/0001/1983/en/>
- 7 Anti-Narcotics Law 1988: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/99642>
- 8 Amnesty International–Iran: Violations of Human Rights 1987-1990 (December 1990, Index Number: MDE 13/021/1990): <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/021/1990/en/>
- 9 *Ibid*
- 10 Amnesty International – Iran: Still No End to Executions (October 1992, AI Index: MDE 13/18/92): <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/018/1992/en/>
- 11 Iran executed all adult men in one village for drug offences, official reveals (Guardian, 26 February 2016): <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/26/all-adult-males-in-one-iranian-village-executed-for-drug-offences-official-says>
- 12 <https://www.iranicaonline.org/articles/lak-tribe/>
- 13 2006 census: <https://data.roostanet.com/۱۳۸۵> - روستای چاه خیره-
- 14 2011 census: <https://data.roostanet.com/۱۳۹۰> - روستای چاه خیره-
- 15 2016 census: <https://data.roostanet.com/۱۳۹۵> - روستای چاه خیره-
- 16 Story of a recent execution: If you're innocent, you'll go to heaven after you're hanged (IHRNGO, 12 May 2016): <https://iranhr.net/en/articles/2517/>

- 17 IHRNGO and ECPM Annual Report on the Death Penalty 2024: <https://iranhr.net/en/articles/7400/>
- 18 Code of Criminal Procedure 2015: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93305>
- 19 International Covenant on Civil and Political Rights (16 December 1966): <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
- 20 UN Human Rights Committee, General Comment No. 36, Article 6: right to life, 3 September 2019, CCPR/C/GC/36, para. 35.
- 21 Constitution of the Islamic Republic: <https://www.shora-gc.ir/fa/news/۴۷۰۷/-قانون-اساسی-جمهوری-ایران>
- 22 Urgent Call for a Fact-Finding Committee to Investigate a Prisoner's Death (IHRNGO, 4 April 2018): <https://iranhr.net/en/articles/3269/>
- 23 Iran Executions: Four Afghanistani Prisoners Hanged at Birjand Prison (IHRNGO, 2 October 2018): <https://iranhr.net/en/articles/3505/>
- 24 Baluch Mohammad Nabi Suleimani and Abdullah Sufi Wrongfully Executed in Torbat Jam (IHRNGO, 18 November 2022): <https://iranhr.net/en/articles/5592/>
- 25 4 Men Hanged in Ghezelhesar Prison; 6 Others at Imminent Risk of Execution (IHRNGO, 1 September 2025): <https://iranhr.net/en/articles/7932/>
- 26 Baluch Rahim Ghanbarzahi and Afghan-National Mojtaba Khademinejad Executed for Drug Offences in Shiraz (IHRNGO, 30 Aug 2022): <https://iranhr.net/en/articles/5443/>
- 27 <https://www.youtube.com/watch?v=2VRXWe-M5f4>
- 28 Two Baluch Men Secretly Executed for Drug Offences in Kerman (IHRNGO, 10 January 2023): <https://iranhr.net/en/articles/5692/>
- 29 <https://www.irna.ir/news/اجرا-ارومیه-مخدر-در-ارومیه-اجرا/۸۵۹۹۳۵۵۷>
- 30 5 Men Hanged for Drug Offences in Urmia; 3 Convicted Based on “Knowledge of the Judge” (IHRNGO, 10 November 2025): <https://iranhr.net/en/articles/8316/>
- 31 Iran: Prisoner Khezr Ghavidel Executed in Urmia (IHRNGO, 10 September 2020): <https://iranhr.net/en/articles/4422/>
- 32 Khezr Ghavidel's Death Sentence Overturned by Supreme Court 10 Months After Execution (5 July 2021): <https://iranhr.net/en/articles/4793/>
- 33 <https://geneva.mfa.ir/files/mfageneva/newsattachment/2025012419520691974261385.pdf>
- 34 Islamic Penal Code 2013: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/845048>

- 35 Code of Criminal Procedure 2015: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93305>
- 36 At the time of writing, the exchange rate for 100 million tomans is 608.50 euros (30 December 2025).
- 37 IHRNGO and ECPM Annual Report on the Death Penalty 2017: https://iranhr.net/media/files/Rapport_iran_-2018gb-090318-MD2.pdf
- 38 <https://news.dchq.ir/3/?p=117223>
- 39 People’s Tribunal Finds Islamic Republic Leaders Guilty of Crimes Against Humanity/ IHRNGO Calls for International Accountability Mechanisms (IHRNGO, 30 September 2022): <https://iranhr.net/en/articles/5504/>
- 40 More than 300 Arrested and 40 Blinded in Isfahan Protest Crackdown (IHRNGO, 1 December 2021): <https://iranhr.net/en/articles/5000/>
- 41 The Death Penalty; Main Tool of Political Repression in the Year of Woman, Life, Freedom Movement (IHRNGO, 13 September 2023): <https://iranhr.net/en/articles/6198/>
- 42 UNODC Country Partnership Programme in the Islamic Republic of Iran 2026-2023: https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran//2023/ CPP_2026-2023.pdf
- 43 General Information of MDG: <https://www.unodc.org/islamicrepublicofiran/fa/general-information-of-mdg.html>
- 44 RTE, Government ceased anti-drug programme funding over Iran death penalty fears (8 November 2013) <https://www.rte.ie/news/-485366/1108/2013ireland-anti-drug-iran/>
- 45 Denmark Stops Aid to Iran’s Fight Against Drug Trafficking (IHRNGO, 9 April 2013): <https://iranhr.net/en/articles/947/>
- 46 <https://www.rokna.net/> بخش-اخبار-سیاسی-۹۵۷۵۶۳/۷۴-نوروزی-رئیس-با-محافظ-به-پروند-رفت-نوری-قز-لجه-از-اعدام-هزار-جوان-به-جرم-مواد-مخدر-جلو-گیری-کردیم
- 47 Annual Report on the Death Penalty 2021: https://iranhr.net/media/files/Annual_Report_on_the_Death_Penalty_in_Iran_2021_BwW7LPR.pdf
- 48 See for example, “Call for Joint Action to Stop Drug-related Executions in Iran” (IHRNGO, 10 April 2024): <https://iranhr.net/en/statement/66/> and “UNODC and CND Should Take Urgent Action Against Death Penalty for Drugs” (26 June 2025): <https://iranhr.net/en/statement/74/>
- 49 UNODC’s contribution to SG report on the moratorium of the death penalty, pursuant to General Assembly resolution 183/75: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/deathpenalty/moratorium2022-/nhri-igos-un/12-07-2022/CFI-DP-2022-UNODC.docx>
- 50 Iran executions rise sharply to 834 last year ‘to instil societal fear’, report says (BBC, 5 March 2024): <https://www.bbc.com/news/world-middle-east68480284->

- 51 UNODC and Iran Enhance Cooperation in The Field of Drugs and Crime, (15 March 2023): <https://www.unodc.org/islamicrepublicofiran/en/unodc-and-iran-enhance-cooperation-in-the-field-of-drugs-and-crime.html>
- 52 UNODC, Sub-Programme 1, “Border Management and Illicit Trafficking”, <https://www.unodc.org/islamicrepublicofiran/border-management-and-illicit-trafficking.html>
- 53 UNODC Iran Supports National Anti-Narcotic Forces With Advanced Skills Training (December 2024): <https://www.unodc.org/islamicrepublicofiran/en/unodc-iran-supports-national-anti-narcotic-forces-with-advanced-skills-training.html>
- 54 UNODC Country Representative Met With The Secretary General of Drug Control Headquarters (17 February 2025): <https://www.unodc.org/islamicrepublicofiran/en/unodc-country-representative-met-with-the-secretary-general-of-drug-control-headquarters.html>
- 55 UNODC fully prepared to continue close cooperation with Iran (Tehran Times, 24 February 2025): <https://www.tehrantimes.com/news/510161/UNODC-fully-prepared-to-continue-close-cooperation-with-Iran>
- 56 Human Rights Due Diligence Policy on United Nations Support to Non-United Nations Security Forces: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/Inter-Agency-HRDDP-Guidance-Note2015-.pdf>
- 57 Safeguards guaranteeing protection of the rights of those facing the death penalty: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Safeguards_Guaranteeing_Protection_of_the_Rights_of_those_Facing_the_Death_Penalty.pdf<https://iranhr.net/en/articles/7400/>

IRAN
HUMAN
RIGHTS

© IHRNGO 2025